

Viron talouden kehityksestä¹

TEET RAJASALU

Johdanto

Heti aluksi minun on tuotava esille yksi surullinen seikka. Emme tarkalleen tiedä, kuinka Viron talous kehittyy. Vaikka meillä on periaatteessa olemassa tietoja tuotannosta, se ei ole riittävän luotettavaa.

Viron talous on varsin kummallisessa vaiheessa. Noin kuukausi sitten eräs entisen hallituksemme ministereistä kuvasi Viron talouden kehitystä menestyksekkääksi perustuen ulkomaisiin lehtikirjoituksiin. Lehdissä kerrotaan usein tarinoita kuuden prosentin bruttokansantuotteen kasvusta viime vuonna, vaikka virallisten tilastojen mukaan kasvua ei vielä viime vuonnakaan voitu havaita. Ulkomaalaisille Viron talous näyttää paljon paremmalta kuin omat viralliset tilastomme kertovat. Puute alkuperäisestä luotettavasta tilastoaineistosta johtaa siihen, että taloutta kuvataan esimerkiksi maail-

manpankin, IMF:n tai muiden kansainvälisten organisaatioiden arvioilla. Nämä arviot ovat usein kuitenkin harhaisia, sillä näyttää, että ne yleensä yliarvioivat liberalisoinnin ja yksityistämisen positiivisia vaikutuksia.

Oma mielipiteeni on, että vuosi 1994 ei tuunut odotettua kasvua. Eestin Pankin laskelmien mukaan taloudellinen aktiviteetti puolestaan vilkastui hieman viime vuonna. Tilastoviraston viralliset tiedot eivät kuitenkaan tue edes pientä kasvua, vaan näyttävät kokonaistuotannon supistumista ainakin yhdeksältä ensimmäiseltä kuukaudelta. Vaikka viime vuoden viimeinen neljännes olisikin kääntänyt talouden kasvuun, en usko että vuosikeskiarvossa päästiin edellisvuotta korkeammalle.

Mikä sitten aiheuttaa talouden pysymisen paikallaan. Miksi odotettu kasvuvaihe ei käynnistynytäkään vuonna 1994? Tarkastelun voi aloittaa vaikka katsomalla kokonaiskysyntää.

Kokonaiskysyntä kasvoi vähän

Vuoden 1994 kolmella ensimmäisellä neljänneksellä yksityinen kulutus näyttää Virossa kasvaneen hieman. Kuitenkin esimerkiksi koti-

¹ Lyhennetty suomennos esitelmästä kansantaloustieteen päivillä Tallinnassa 24.-25.4.1995. Väliotokset ovat suomentajan. Tekstin rakennetta on suomennosvaiheessa muutettu, mutta muilta osin suomennos vastaa kirjoittajan alkuperäistä tekstiä.

talouskyselyt viittaavat samana aikana kulutusmenojen lievään supistumiseen keskimäärin. Koska samanaikaisesti Viron asukasluku putosi 15 000:lla, myös kokonaiskulutuksen määrän voidaan väittää supistuneen. Tiedot julkisista kulutusmenoista ovat myös ristiriitaisia. Kiintein hinnoin mitattuna julkiset kulutusmenot näyttävät kuitenkin vähentyneen kahdesta lisäbudjetista huolimatta.

Kiinteät investoinnit olivat vuoden 1994 kaikilla vuosineljänneksillä matalammat kuin vuotta aiemmin. Pienemmän otoksen avulla tehdyt arviot viime vuoden kiinteistä investoinneista antavat ymmärtää, että ne pysyttelivät suunnilleen edellisvuotisella tasolla. Tilanne on ongelmallinen, sillä investointien pysyminen ennallaan ei anna odottaa ripeää tuotannon kasvua jatkossakaan.

Investointiaste ei ole kuitenkaan kovinkaan matala. Vuonna 1993 se oli 24 prosenttia ja 26 viime vuoden kolmella ensimmäisellä neljänneksellä. Investointiastetta kohottaa osittain se, että investoinnit koostuvat suurelta osin tuontitavaroista ja rakennuksista, joiden hinnat ovat kohonneet nopeammin kuin tuotannon hinta.

Yhteenvetona voidaan arvioida, että kotimainen kysyntä kasvoi Virossa viime vuoden kolmella ensimmäisellä neljänneksellä kolmisen prosenttia. Viennin kasvuvauhti on ollut huomattavasti nopeampaa ja se pääasiassa aiheuttaakin arvioidun 17 prosentin kokonaiskysynnän kasvun viime vuoden yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana. Viennin kasvu näyttää kuitenkin hidastuneen vuoden 1994 loppua kohden, joten viimevuotinen kokonaiskysynnän kasvu näyttäisi koostuvan pääosin kasvusta vuoden alkupuoliskolla.

Alueellinen kehitys epätasaista

Huolimatta kokonaistuotannon heikosta kehityksestä työmarkkinatilanne säilyi Virossa verataen hyvänä. Työttömyysaste pysytteli enimmäkseen alle viiden prosentin. Kokonaisuudessaan työn kysynnän määrä on laskenut, mutta myös työvoiman tarjonta on näyttänyt seuraavan kehitystä.

Uutta yrittäjätoimintaa on syntynyt Viroon lähinnä vain Tallinnaan, jossa ei myöskään ole työttömyyttä. Tästä johtuen Etelä-Viron työttömyysluvut ovat paljon korkeampia kuin koko maan keskiarvo. Etelä-Virossa työttömyys muodostaa pahenevan ongelman. Myös maantieteelliset palkkaerot ovat Virossa huomattava.

Työmarkkinoilla tulisi kiinnittää huomiota kahteen ongelmaan. Ensinnäkin työvoiman tuottavuus on Virossa matala ja sen parantamiseen on selvästi mahdollisuuksia. Työvoiman tuottavuuden nousu saattaisi kuitenkin vähentää työvoiman kysyntää. Toinen seikka on harmaa talous. Virossa epäaktiivin väestöosan osuus on epäilyttävän suuri, sillä se ei selity opiskelijoiden, työttömyyskorvausta saavien yms. avulla. Epävirallisia työsuhteita, kauppaa, yrityksiä, prostituutiota, salakuljetusta, alkoholi- ja tupakkatuotteiden valmistusta yms. varmasti esiintyy toimeentulona. Jos harmaata taloutta saatetaan kuriin, työvoiman tarjonta kasvaa, jolloin yhdistämällä ensimmäisen ja toisen ongelman ratkaisu työttömyys pahenee.

Kilpailukykyongelmia

Yksi Viron talouden ongelmista on, että tuonti kasvaa vientiä nopeammin. Tuonnin arvo kasvoi viime vuonna 12.7 miljardista kruunusta 21.8 miljardiin kruunuun. Kauppataaseen alijäämä kasvoi vuoden 1993 alle kahdesta miljardista kruunusta lähes viiteen vuonna 1994.

Kiintein hinnoin mitattuna tuonti Viroon kasvoi 48 prosenttia viime vuonna, eli huomattavasti nopeammin kuin kokonaiskysyntä. Tuonti siis syrjäytti kotimaista tuotantoa. Sen suhde kokonaiskysyntään on kasvanut vuoden 1993 alun 34 prosentista noin puoleen viime vuoden lopulle tullessa. Virossa voidaankin hyvällä syyllä puhua tuontiboomista.

Kuten tiedetään Viro harjoittaa hyvin liberaalia kauppapolitiikkaa. Tuonnille ei ole käytännössä mitään esteitä. Jos otetaan huomioon, että jotkut kauppakumppanimme tukevat osaa viennistään, ei ole ihme, että ne kykenevät kilpailemaan menestyksellisesti virolaisten tuottajien kanssa.

Jos tarkastelemme tuotantoa toimialoittain, havaitsemme, että teollisuuden tuotanto jatkoi laskuaan noin viiden prosentin vauhdilla. Lähinnä pudotus koskee tehdasteollisuutta. Siitä elintarvike- ja juomateollisuus kattaa noin 40 prosenttia, joten näillä toimialoilla on varsin merkittävä rooli koko teollisuuden kannalta.

Viron markkinatutkimusinstituutin mukaan 55 prosenttia teollisista tuotantolaitoksista kohtasi riittämättömän kysynnän kasvattaakseen tuotantoaan. Varastojen määrät olivat kasvussa. Kapasiteetin käyttöaste liikkui viime vuonna keskimäärin 55-60 prosentin paikkeilla. Suurin osa tuottajista painotti erityisesti heikkoa kotimaista kysyntää ongelmien lähteenä, mutta samalla he olivat toiveikkaampia vientikysynnän suhteen. Kotimaisen kysynnän vajeus johtui monien mielestä virolaisen tuotannon heikosta kilpailukyvästä verrattuna tuontiin. Tähän näyttää olevan kaksi syytä. Ensinnäkin kotimaisten kustannusten nousu heikensi kotimaisten tuotteiden kilpailukykyä suhteessa tuontiin ja toiseksi kotimaisen tuotannon hinta-laatusuhde heikkeni entisestään.

Maataloudessa laskusuhdanne jatkui vuonna 1994. Tästä huolimatta joillain maatalouden

aloilla - esimerkiksi maidontuotannossa - nähtiin jo merkkejä elpymisestä.

Rakentamisessa tuotanto säilyi viime vuonna kutakuinkin edellisvuotisella tasolla. Tukku-kaupassa puolestaan tuotanto laski koko toisen vuosipuoliskon. Matkustajaliikenteessä havaittiin hieman kasvua, mutta tavaraliikenteen supistuminen tasasi liikenteen tuotantolukuja. Tavaraliikenteen heikon menestyksen taustalla on Venäjän-liikenteen väheneminen. Suomalainen kilpailu on tässä suhteessa kiristänyt markkinatilannetta.

Vuoden 1994 menestyksekkäin toimiala oli rahoitustoiminta, jossa havaittiin kuuden prosentin tuotannon kasvu kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana. Tästä huolimatta jotkut yksittäiset pankit ja vakuutusyhtiöt ajautuivat vaikeuksiin. Rahoituslaitosten tulevaisuuden näkymiäkään ei voida luonnehtia kovin aurinkoisiksi.

Viron ulkomainen velka on varsin pieni, mutta se kasvaa. Tämän vuoden alussa ulkomainen velkamme oli 178 miljoonaa USD eli noin 8 prosenttia suhteessa BKT:hen. Ulkomainen velka on suurelta osin dollarimääräistä, jolloin dollarin heikentyessä Saksan markan suhteen velan BKT-suhde ei välttämättä nouse, koska kruunu on sidottu Saksan markkaan. Koska nimellisen BKT:n kasvu johtuu Virossa nopeasta inflaatiosta, tilanne ei voi kuitenkaan jatkua näin kovin kauan.

Viron vaihtotase on ollut itsenäisyyden alkuaikoina ylijäämäinen, mutta ylijäämä on supistunut kauppataseen käänntytyä alijäämäiseksi. Jo vuoden 1992 lopusta lähtien kauppatasemme on ollut negatiivinen ja vaje on lisäksi kasvanut. Kuljetukset ovat pitäneet tavaroiden ja palvelujen taseen kuitenkin ylijäämäisenä. Huomiota on kiinnitettävä myös ulkomaisen pääoman kasvavaan osallistumiseen Viron markkinoilla.

Kaiken kaikkiaan talouden indikaattorit kertovat suunnilleen samaa kieltä. Aika, jolloin aliarvostettu kruunu takasi kauppa- ja vaihtotaseen ylijäämän on päättymässä. Kuten pienessä avotaloudessa voidaan odottaakin, kruunun ostovoima mukautuu kiinteän kurssinsa mukaisesti: aikoinaan luotu aliarvostetun kruunun turva on sulamassa pois.

Samaan aikaan talous on myös tasapainottumassa. Poikkeuksena Viron transition alkuvaiheisiin ja silloin tapahtuneeseen rajuun rakennemuutokseen, päähuomio on kiinnittymässä tehokkuuden ja kilpailukyvyyn lisäämiseen. Se tarkoittaa, että Viron talous on muuttumassa normaaliksi markkinataloudeksi, jossa pääongelmat ovat kustannustehokkuus ja kilpailukyky. Virossa on suuria mahdollisuuksia tuotantokustannusten alentamiseen, tuotannontekijöiden tehokkaampaan käyttöön tai laadun parantamiseen. Itse asiassa voimme vain kuvitella, miten olemme pärjänneet näin hyvin tähän mennessä.

Kohti Euroopan unionia

Ongelmanamme ei ole ainoastaan teknologia. Tehostaakseen talouttaan Viron tulee kehittää tarvittava markkinatalouden institutionaalinen rakenne. Useimmat markkinat - pääomamarkkinat, osakemarkkinat tai vakuutusmarkkinat - toimivat vajaalla teholla. Se nostaa transaktiokustannuksia ja pudottaa tehokkuutta. Viro talous on parhaillaan siirtymässä rajuista talouden rakenteiden muutoksista instituutioiden hienosäätöön. Toivomme, että odotettu kasvu taloudessa samalla vihdoin käynnistyisi.

Yleisesti kasvun lähtökohtana tulisi olla viennin kasvu ja samalla tuonnin kanssa kilpailukykyinen kotimarkkinasektori. Näin sekä vienti- että kotimarkkinasektorin tulokehitys on taattu. Koska Viron kotimarkkinat ovat hyvin

pienet, yritysten on joka tapauksessa panostettava runsaasti vientiin.

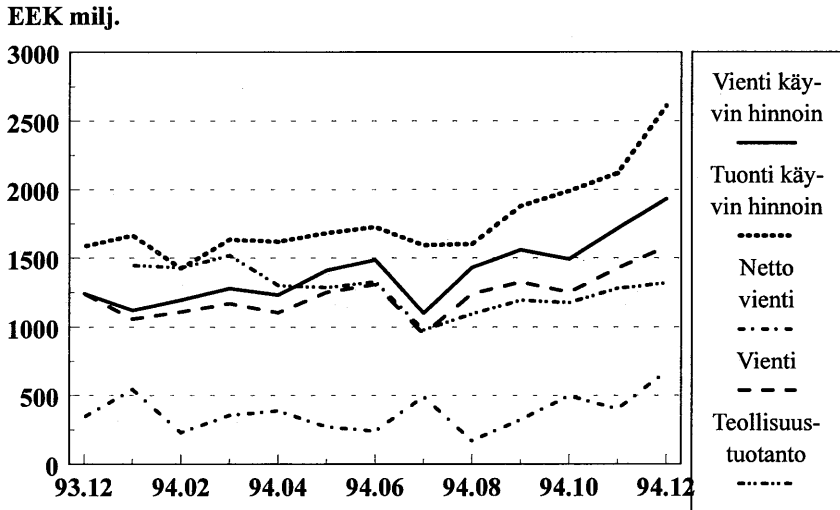
On tärkeää, että Viro käyttää hyväkseen kaikki mahdollisuudet, jotka vapaakauppasopimus Euroopan unionin kanssa antaa. Kuitenkin samanaikaisesti on muistettava, että kansainväliseen vaihdantaan avautuneet KIE-maiden markkinat tarjoavat lukuisia mahdollisuuksia myös Viron ulkomaankaupalle.

Baltian maiden keskinäinen kauppa muodostaa yhden ongelmakohdan. Menneisyydestä muistamme lukuisia yrityksiä parantaa taloudellista yhteistyötä Baltian maiden välillä. Uudelleenitsenäistymisen jälkeen ilmassa on ollut ajatuksia Baltian vapaakauppa-alueesta tai jopa tulliliitosta. Baltian maiden taloudet ovat kuitenkin samanlaisia - olemme pikemminkin kilpailijoita kuin yhteistyökumppaneita.

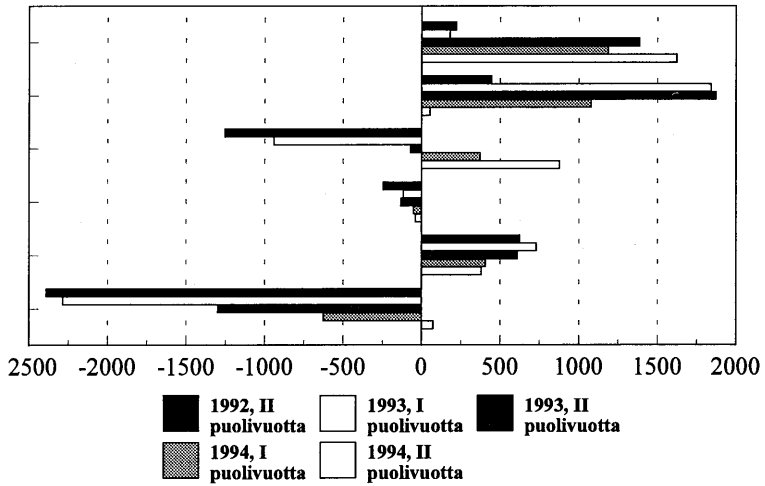
Baltian talouksien talouspolitiikoissa on joi-tain eroavuuksia. Viro harjoittaa liberaalimpaa kauppapolitiikkaa, kun taas Latvia ja Liettua suojelevat kotimarkkinoitaan tullein ja kiintiön. Tämä vaikeuttaa myös Viron vientiä muihin Baltian maihin.

Kaikesta huolimatta Viron kauppa Latvian ja Liettuan kanssa näyttää ylittävän esimerkiksi gravitaatiomallien mukaiset arviot potentiaaliselle kaupalle. Voidaankin todeta, että Baltian sisäisen kaupan taso ei lopulta olekaan niin matala. On kuitenkin useita tapoja parantaa Baltian välisiä kauppasuhteita. Tarvitaan poliittisia ja taloudellisia ponnistuksia Baltian sisäkaupan kehittämiseksi. Toisaalta Baltian sisäkaupassa korostetussa asemassa ovat matalalaatuiset tuotteet eivätkä Baltian maiden tuottajat anna kovin suurta sijaa Baltian markkinoille. Päätaavoitteemme onkin tulla kilpailukykyiseksi Euroopan unionissa, kilpailla hyvien naapuriemme Suomen ja Ruotsin kanssa. Vain niin voimme muuntaa Viron takaisin normaalisti eurooppalaiseksi valtioksi.

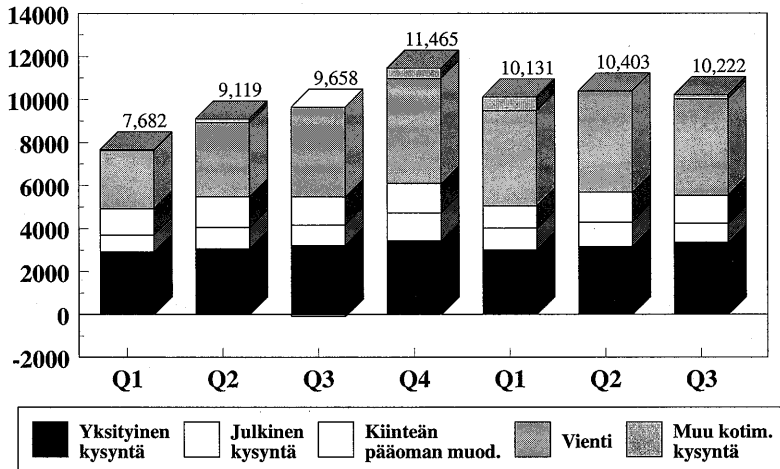
Kuvio 1. Ulkomaan kaupan ja teollisuustuotannon kuukausittainen kehitys

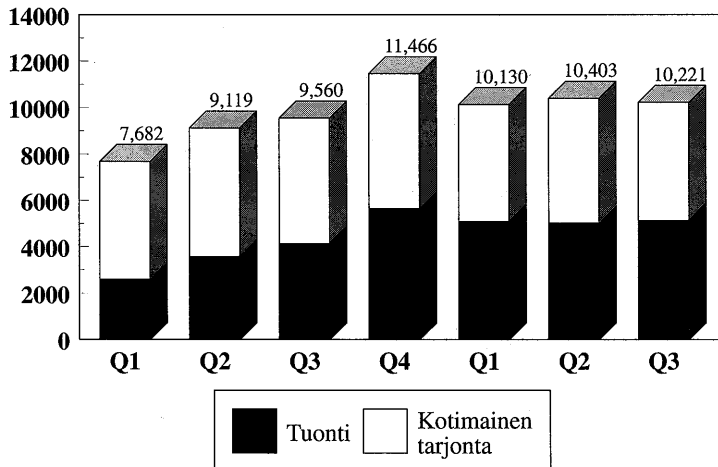
Kuivio 2. Vaihtotase (EEK milj.)

Kuvio 3 Kokonaiskysyntä käyvin hinnoin, EKK milj.

Kuvio 4. Kokonaistarjonta kiintein hinnoin, EEK milj.

Käännös Mika Widgrén